

Kirja-arviot ja vastineet

POLITIK OCH EKONOMI

HEIKKI PALOHEIMO: *Politiikka, talous ja yhteiskunnan muutos. Teorioita ja tutkielmia valtion ja taloudellisen yhteiskunnan välisestä determinaatiosuhteista kapitalistisessa yhteiskuntamuodostumassa.* *Annales Universitatis Turkuensis, Ser. C Tom 32, Scripta Lingua Fennica Edita. Turku 1981, 218 s. (Akad. avhandling).*

I sitt klassiska arbete »Modern Democracies» (1921) markerade *James Bryce* med en ofta citerad formulering sitt avståndstagande från en normativ och spekulerande statskunskap. »It is facts that are needed», skrev han: »Facts, Facts, Facts». Det blev som bekant statskunnskapens behavioralistiska inriktning som senare på ett prononcerat sätt hörsammade detta stridsrop. En viktig ingrediens i det behavioralistiska forskningsidealet var en strävan till precisa observationer och precisa mätningar, en viktig ingrediens i den behavioralistiska forskningsstrategin blev därför uppsökandet av forskningsobjekt som kunde möta kravet på observerbarhet och mätbarhet. Konkret innebar detta en fokusering på den politiska verklighetens mikrofönomer, framför allt på den politiska människan och hennes beteende. Fokuseringen var välkommen såtillvida som den vidgade den politiska vetenskapens synfält och metodarsenal; den var ovälkommen såtillvida som den med tiden kom att innebära en ensidighet i ämnesval och intresseorientering. Numera har väl en utjämning skett, hos oss likväl som annorstädes, men ännu dominerar stora delar av disciplinen av »the behavioral mood».

*Heikki Paloheimo*s nu för anmälan föreliggande doktorsavhandling befinner sig så långt från dessa allfartsvägar som man gärna kan komma. Icke så att den är normativ eller icke-empirisk, men nog så att den anlägger makroperspektiv och undrar inför stora ting. Framställningen är nämligen inte bara makronivåad. Den är även

orienterad mot sådana övergripande frågor som gäller politikens totala betydelse och relevans i samhällelig förändring och samhälleligt framåtskridande. *Paloheimo* frågar efter determinanter för samhällelig förändring i kapitalistiska samhällsformationer, och han härvid både kontrasterar och parallellsätter politik och ekonomi: han frågar efter sektorernas egenbidrag och deras komplementära förhållande till varandra. Yttermera sker detta inom ramen för ett statsteoretiskt betraktelsesätt; *Paloheimo* utgår från, analyserar, och lämnar bidrag till statsteori. Statens återkommande till statskunnskapen har ofta efterlysts på de programmatiska uttalandenas nivå; mindre ofta har det hos oss dokumenterats i konkret forskning. När så skett har vanligen varit fråga om forskning inom den marxistiska traditionen, en genre inför vilken jag känner skepsis och därav föranledd okunskap. Jag vågar mig därför inte på någon etikettering av *Paloheimo* i termer av marxism, men det är antagligen ganska rimligt att anse att författaren är marxistiskt influerad — i denna mening är det nya i *Paloheimo*s ansats då inte så särskilt nytt. Men detta hindrar inte att det är något av en märkeshändelse att hos oss framlägges en politologisk dissertation om statsteori.

Nedanstående recension av *Paloheimo*s avhandling bygger i allt väsentligt på det utlåtande jag i egenskap av fakultetsopponent avgivit till samhällsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Universitet — i recensionen har dock inbyggts en del av de anmärkningar som min medopponent, docenten *Jan-Otto Andersson*, vid disputationstillfället framförde mot de ekonomiska avsnitten i *Paloheimo*s framställning. Recensionen följer avhandlingens strukturering i tre huvudsakliga block. Det första omfattar kapitlen 1—3, vari *Paloheimo* ger en kort syftesformulering samt på ett övervägande deskriptivt plan behandlar ett antal teorier som dels analyserar politik och ekonomi som komplementära samhällliga

delsystem och dels analyserar den samhällsleliga utvecklingen och dess determinanter. Det andra blocket omfattar det centrala fjärde kapitlet, där Paloheimo i anslutning till delsystemen »ekonomi» och »politik» uppställer ett antal definitioner och härvid engagerar sig i begreppsanalyser och teoriutveckling — ur detta kapitel emanerar en analysram som integrerar ett antal föreställningar om konflikter i samhället och deras förhållande till ekonomiska och statsinterventionistiska krisförlopp. Det tredje blocket omfattar slutligen avhandlingens femte och sjätte kapitel, i vilka Paloheimo anlägger ett empiriskt betraktelsesätt och går till att kartlägga och förklara lagbundenheter i den ekonomiska och politiska utvecklingen i kapitalistiska länder efter andra världskriget — Paloheimo gör här en skillnad mellan en statsinterventionistisk blomstringsperiod (1950- och 1960-talen) och en statsinterventionistisk regressperiod (1970-talet). Ännu sammanfattar Paloheimo i ett kort sjunde kapitel sina forskningar; kapitlet upprepar dock endast vad som sagts tidigare och är inte av synteskaraktär. Ett kort engelskspråkigt sammandrag ingår i avhandlingen.

* * *

Det första blocket är det sämsta i avhandlingen. Karaktäristiken träffar i första hand kapitel 2, men har relevans även för kapitel 3. I det förra kapitlet behandlar Paloheimo den liberalistiska teorin (3 s.), Hegels teori (5 s.), Karl Marx (9 s.), kapital-logiska teorier (5 s.), Max Weber (5 s.) och struktur-funktionalistiska teorier (2 s.) — som dessa ungefärliga sidangivelser visar är diskussionen kursorisk, men även ojämn såtillvida att vissa teorier blir klart mer uppmärksammade än vissa andra. Kriterierna som styrt denna obalans är inte klart angivna; likaså saknar man uppgift om vilket kriterium som fångat in teorier i Paloheimos fålla och visat bort andra. Systemteorierna, vilka om några intresserar sig för gränser och länkar mellan olika delsystem, borde ha medtagits. Om Paloheimos sätt att behandla dessa teorier bör sägas att han ingalunda alltid kommer ihåg sin uttalade före-

sats att avstå från kritik och hålla sig till deskription; utnyttjandet av litteratur är även ojämnt och detta på ett sätt som förstärker den obalans om vilken ovan var tal. Weber behandlas sålunda i stöd av 3 arbeten (två av Weber) och struktur-funktionalisterna i stöd av 2 arbeten. Läslistorna för Marx och kapitallogiken är betydligt fylligare.

I kapitel 3 gör Paloheimo en tvivelaktig distinktion mellan economicentrerade och politikcentrerade teorier — kännetecknande för de senare är då att de hävdar föreställningen att politikens beslut och resultat är att föra tillbaka på politikens utseende som struktur och process; de hävdar, kort sagt, politikens primat. Representanter för denna teorigrupp är enligt Paloheimo pluralistiska teorier och rationalistiska planerings-programmeringsteorier — de förra representeras av *Robert Dahl* och *Charles Lindblom*; för de senare har Paloheimo inte lyckats uppleta någon representant. Det är enligt mitt förmenande utomordentligt tvivelaktigt om pluralisterna skall tillskrivas den syn på tingens ordning Paloheimo menar att de har — låt mig bara påminna om valforsknings starka hävdande av det politiska beteendets förankring i ekonomisk och social struktur. Ännu oklarare är vad den av Paloheimo oidentifierade samlingen planerings-programmeringsteoretiker egentligen skall sägas stå för i detta sammanhang. Läsaren kan inte undgå intrycket att denna skola långt är en frihandskonstruktion av Paloheimo.

Vad jag sagt ovan kännetecknas av sådan småpetig kritik som fakultetsopponenter har lätt för att tillgripa, och det låter sig naturligtvis sägas att kritikens vikt kan diskuteras. Jag vill därför tillägga att den viktigaste kritiken mot dessa avsnitt ännu är utsagd, och den träffar avsnittens funktion i avhandlingens helhet. Otvivelaktigt har Paloheimo hämtat inspiration ur sina doktrinhistoriska studier, otvivelaktigt har de för honom inneburit insikter om frågor att ställa och incitament för tankens struktur. Om detta är han dock inte meddelsam. Och när det för läsaren inte explicit görs hur läsningarna av klassiker och andra tänkare berikat den helhet av vilken läsningarna är

en del, är det naturligt att man blir frågande inför kapitlens ratio.

* * *

I avhandlingens andra del övergår Paloheimo från deskription till analys; samtidigt sker en klar utveckling till det bättre i framställningens vetenskapliga halt. I samma mån som det är berättigat att vara kritisk mot Paloheimos teorigenomgångar är det berättigat att uppskatta hans försök att skapa en egen analysram och inom den utveckla nödvändiga begrepp och kategorier.

Paloheimo har tre ambitioner i denna del av avhandlingen. För det första vill han begreppsliga några av det ekonomiska och det politiska systemets viktigaste egenskaper, för det andra vill han i en referensram uppfånga funktionella samband mellan samhällsliga delsystem, för det tredje vill han differentiera analysen av delsystem i tre nivåer, nämligen individnivån, grupp-nivån och samfundsnivån. Tyngdpunkten ligger på den första och den tredje ambitionen; i de avsnitt som gäller dessa ting framträder Paloheimo som en teoretiskt mogen och insiktsfull forskare. Paloheimos övningar i konsten att begreppsliga manar visserligen till erinringar; dessa skall bl.a. gälla en ganska hemgjord definition av begreppet ekonomisk verksamhet och föreställningen att makt är något för just och enbart det politiska systemet centralt; man kunde ännu säga att Paloheimos framställning om staten som arena och instrument i större utsträckning borde ha kompletterats av diskussioner av staten som aktör. Vissa enskilda formuleringar ter sig även inte helt genomtänkta. Men bortser man från sådant är det en uppslagsrik och penetrerande, ställvis rent av fängslande text man har för ögonen.

Mycket intressant är sålunda Paloheimos diskussion av ekonomiska och politiska modaliteter samt hans upplinjerung av olika konflikter inom ekonomisk verksamhet; inspirationskällor är bl.a. *Anthony Giddens* och *Jon Elster*. Central för avhandlingen är den vidareutveckling Paloheimo företar när han kopplar denna upplinjerung till en uppdelning i analysnivåer och ett särskilt förhållande av olika typer av kriser. Argumenten och

resonemangen kan inte återges här, men deras kärnpunkt är att ekonomiska kriser utmärkes av kontrafinalistiska konflikter som tenderar framkalla mottendenser, d.v.s. intervenerande statsåtgärder som kan vara ägnade framkalla nya kontrafinalistiska konflikter eller kan misslyckas till följd av det motstånd som möter från existerande positionella konflikter. När så sker ställs vi inför en statsinterventionistisk kris, innebärande att staten blir irrelevant som en konfliktreglerande mekanism. Krisläget blir i denna situation fundamentalt och avsätter legitimations- och motivationskriser ur vilka omstörtande samhällsförlopp kan framspringa; alternativt kan inlärningsprocesser föra till att nya system för krisreglering på ett icke-fundamentalt sätt integreras med de gamla systemen. Litet mer kunde Paloheimo säkert ha utvecklat de resonemang vars blotta konturer jag här kunnat teckna. Men redan det som finns är en god och viktig kontribution som ger hållpunkter, uppslag och en tentativ struktur för den empiriska framställning som följer.

* * *

De empiriska analyser som bildar stommen i Paloheimos framställning i avhandlingens tredje och sista del lämnar i sig mycket rum för kritik. Jag skall här ange några punkter där kritik är befogad, men jag vill å andra sidan genast säga att empirin dock ändå inte är det centrala. De främst på OECD-indikatorer baserade frekvens- och korrelationsberäkningar som rapporteras har i första hand funktionen att lägga en grund för den diskussion som Paloheimo fortgående för med det statsteoretiska betraktelsesättets premisser och med den statsteoretiska forskningens resultat — man kunde kanske säga att den empiri som Paloheimo framtar framför allt skall dokumentera den allmänna rimligheten i ett sätt att resonera. En sådan funktion fyller empirin i Paloheimos avhandling otvivelaktigt. Men som sagt, även med denna insikt för ögonen är det befogad att ställa sig frågande till ett och annat.

Till Paloheimos viktiga analysverktyg hör en enkel men teoretiskt fruktbar typologi över politiska styrelseformer — en

korsning av de dikotomiserade variablerna »grad av statsinterventionism» och »grad av korporativisering» för till fyra styrelseformer, nämligen en korporativistisk-statsinterventionistisk, en korporativistisk, en statsinterventionistisk, och en pluralistisk. Typologin visar sig t.o.m. förvånansvärt resultatrik i det Paloheimo förmår peka på samband mellan styrelseform och krisförlopp, men över denna framgång vilar skuggor som framspringer ur typologins operationalisering. Två saker bör sägas. Den ena är att operationaliseringen baserar sig på ungefär 1975 års läge, vilket nog borde göra typologins allmänna användbarhet för studiet av 1950- och 1960-talen tvivelaktig. Implikationerna av denna metodiska vattengrav borde ha diskuterats utförligare i avhandlingen. Den andra är att operationaliseringen av korporativiseringsvariabeln är litet godtycklig — i själva verket skulle en annorlunda operationalisering ligga närmare till hands, som dock skulle ha den otrevliga konsekvensen att antalet statsinterventionistiskt styrda stater i Paloheimos material hade gått ned från sju till ett! Onekligen är vetskapen om detta ägnad att framkalla tveksamhet inför de skillnader mellan styrelseformer som registreras, framlägges och tolkas. Hur stor tveksamheten skall vara är svårt att säga. Men den måste nog finnas.

I ett försök att pröva politikvariabelns (operationaliserad i termer av regeringskoalition) förklarande styrka vis-à-vis offentliga utgifter uppställer Paloheimo tre hypoteser vilka testas för sju länder. Resultatet blir att förändringar i offentliga utgifter blott i enstaka fall kan föras tillbaka på förändringar i politik, och ganska likalydande resultat får Paloheimo när han relaterar utgiftsstrukturer till politiska styrelseformer (i denna analys beaktas samtliga i undersökningen ingående 18 länder). Han påpekar emellertid själv att det politikovänliga resultatet antagligen är en följd av oskickligt valda ekonomivariabler, d.v.s. sådana som är beroende av ekonomiska konjunkturen snarare än av politiska ideologier och politiska handlingsprogram, och häri kan man vara ense med honom. Analysen är en god illustration av de svårigheter som möter när man vill få en uppfattning om poli-

tikens egenvikt — den finns för en viss typ av output, inte för en annan, och beroende på vad man mäter kan man nå t.o.m. mycket motstridiga resultat. Empiriska försök att komma tillrätta med denna problematik borde därför i en och samma situation ta fasta på en stor och brokig flernivåad uppsättning beroende variabler; att Paloheimo inte gett sig in på ett sådant företag i det illustrativa sammanhang varom i avhandlingen är tal är dock helt förståeligt. Mer flagranta metodiska fel är att Paloheimo ignorerar de storleksskillnader mellan länder som ingår i hans material — USA och Luxemburg är dock inte jämförbara storheter — och att han ibland använder korrelationer på ett kritiklöst sätt.

När allt detta blivit sagt är det tid att framhålla att Paloheimos empiriska studier av krisförlopp och deras sammanhang med politiska och ekonomiska omständigheter på det hela taget utgör en stimulerande läsning. Det finns i avhandlingen en empirisk rikedom och en uppsjö uppslag och idéer som bör stimulera mycken kommande forskning. Rikedom är visserligen ganska osorterad. På samma sätt som tidigare i avhandlingen saknar man även i dess slutkapitel ett fastare handlag och en större redobogenhet att för läsaren klargöra hur avsnitt och problemdelar hänger ihop. Med detta vill jag inte säga att den röda tråden inte skulle finnas — den finns, t.o.m. i olika bemärkelser så att den ibland är mera tråd än röd och ibland är mera röd än tråd. Men den är nog inte alltid klart urskiljbar, och även med beaktande av att Paloheimo gett sig i kast med ett ämne av osedvanlig svårighetsgrad och med ett ämnesområde där nyröjningens kaos ännu råder, är en anmärkning för bristande stringens enligt mitt förmenande på plats. Samtidigt bör dock sägas att just det monumentala i Paloheimos forskningsföretag är ägnat att kännbart reducera vikten av en sådan invändning. I en slutbedömning uppvägs avhandlingens brister mer än väl av dess förtjänster, och såväl till ämnesområde som till ansats och genomförande blir den ett välkommet nytillskott till vår politologiska dissertationsflora. Paloheimo har givit ett viktigt bidrag till vår statsvetenskapliga och statsteoretiska litteratur.

D a g A n c k a r